

Tudományos élet

Ebben a fejezetben sem lehet céлом részletes történetet adni, csupán általános képet szeretnék nyújtani a tudományos élet állapotról. Multja nagy volt az erdélyi tudománynak is, mint a színészetnek, de az új tudományosság komoly kifejlődését igen sok akadály hátráltatta. A kolozsvári egyetem román kézbe került s az erdélyi tudósok vagy kijöttek Erdélyből, vagy ha egy részük ott is maradt, alig volt lehetőség számukra, legalább is kezdetben, hogy saját területükön dolgozhassanak tovább. Kutatási terület nélkül maradt a biológus éppúgy, mint az archeológus, a történész hasonlóképp, mint az irodalomkutató. Legtöbbjük ujságírásból tengette életét, vagy a felekezeti középiskoláknál próbált elhelyezkedni. A legelső idők ziláltsága után némi lehetőség nyílt számukra a tankönyvírás terén. 1923-ban midőn a kolozsvári egyetemen megszervezték a magyar tanszéket, egy kiváló tudós jutott munkakörhöz, Kristóf György. Azonban a tudomány további útja ezután is egyesek elszigetelt munkája maradt, egységes erdélyi magyar tudományos működésre alig nyílt lehetőség. Az egyetem után a többi magyar tudományos intézet is a románoké lett, s ha e viszonyok között némely magyar tudós dolgozott is, szaktudományi munkák kiadására alig lehetett gondolni. A nagymultú Erdélyi Múzeum Egylet gyűjteményeit szintén a románok használták s ez a magyar intézmény is, mely azelőtt élénk munkát végzett, szünetelni volt kénytelen.

A viszonyok javulásától kezdve azok a tudományok voltak mégis legjobb helyzetben, melyek bizonyos közelségben vannak a nagy-

közönséggel elsősorban az irodalomtörténet és távolabbról a történelem. A nehéz könyvkiadási viszonyok miatt az e téren megjelent munkák is nagyrészt alkalmi kiadványok voltak és inkább népszerűsítő jelleget képviseltek. A centennáriumok és egyéb irodalmi ünnepek alkalmi munkáiról már említést tettünk, de nem lehet megfeledkezni az erdélyi irodalomtörténetnek néhány olyan képviselőjéről sem, akik minden gátló akadály ellenére heroikus kitartással dolgoztak. Bitay Árpád, Borbély István, György Lajos és Kristóf György a legjelentősebb tagjai ennek a gárdának. Bitay azon kevés erdélyi magyar tudós közé tartozik, akiknek munkásságát a román kormány is méltányolja. 1923-tól kezdve Jorga professzor 1908. óta működő nyári egyetemén tartott előadásokat Valeni-ben, a magyar irodalomról. Előadásának olyan nagy sikere volt, hogy évről-évre újra meghívták a kiváló magyar tanárt, aki 1926-ban Jorga egyenes kívánságára az új erdélyi irodalomról tartott előadásokat. Bitay az irodalomtörténészek körében a leglelkesebb szószólója a magyar-román kulturális közeledéseknek. Ennek dokumentáló eredménye egyrészt román irodalomtörténete (A román irodalomtörténet összefoglaló áttekintése, Gyulafehérvár, 1922.), másrészt román nyelven megjelent ismertetései és fordításai a magyar irodalom köréből.⁵⁵ Ehhez a munkakörhöz tartozik az a kötet is, amelyet Kristóf György és Kádár Imre társaságában adott ki 1928-ban az Erdélyi Irodalmi Társaság megbízásából, román költők verseiből. Kezdetben a szépirodalmi lapok hasábjain je-

⁵⁵ A *Neamul Romanesc Literar* c. román folyóirat a mai erdélyi elbeszélőket is ismertetni szokta. A fordítás munkáját legtöbbször itt is Bitay végzi.

lentek meg Bitaynak éppúgy, mint a többi irodalomtörténésznek cikkei, de 1924-től kezdve a komoly tudományos folyóirat, az Erdélyi Irodalmi Szemle adott helyet munkáinak. Ennek a folyóiratnak volt szerkesztője a korán elhalt Borbély István, aki éppúgy, mint munkatársai, — az előbb említettek mindenike — hűséges őre volt Erdély konzervatív hagyományainak. A folyóirat szaktudományi munkája mellett élénk figyelemmel kísérte az új erdélyi irodalmat, melynek útját állandó, gyakran éles kritikával illette. Ez a folyóirat volt Erdély új irodalmának egyetlen tárgyilagos adatközlő szemléje, melynek hasábjain a ne.m egyszer egyoldalú kritikai szempontok mellett hű bibliografikus, tényközlő tanulmányokra lelhetünk. Borbély Erdélyen kívül nagy összefoglaló munkája (A magyar irodalom története, I—II. Kvr. 1924—25.) révén ismert, de Erdélyben, mint unitárius egyháztörténész is szerzett magának jelentőséget.

György Lajosnak mai szempontból legismertebb tanulmánya: Az erdélyi magyarság szellemi élete (Bp. 1926.), mely német és francia nyelven is megjelent. Jelentős munkát végzett az új erdélyi irodalom bibliografikus feldolgozása terén is és mint a Pásztortűz szerkesztője, az aktív irodalmi életbe is beleszólt. A mai erdélyi irodalommal kapcsolatos munkásságán felül a szorosabb értelemben vett szaktudomány terén fejtette ki munkássága fő részét. Ezeknek a kutatásainak alapvető jelentősége van.

A kolozsvári egyetem magyar professzora, Kristóf György alkalmi munkái mellett, melyek közül a Jókairól írottat Bitay román nyelvre is lefordította, egy egész kötetre való tanulmányt adott ki (Az erdélyi magyar irodalom

multja és jövője, Kvr. 1924.), ő szerkesztette a Berlinben kiadott erdélyi novellisták gyűjteményét (Erdély lelke) és kritikailag is bele szólt az új irodalom életébe.

Ezek mellett kellene még megemlíteni több olyan nevet, akiknek szerep jut az erdélyi tudomány életében, mint az irodalomtörténész Kiss Ernő és Rass Károly, valamint néhány történész (Biró Vencel, Tóth György, P. Boros Fortunát, Karácsonyi János, Kelemen Lajos), az egyetlen kiváló erdélyi nyelvész: Csúry Bálint, akit legutóbb hívtak meg a debreceni egyetemre tanárnak, Hirschler József a művészettörténész és a természet- és más tudományágaknak néhány művelője. Azonban mindnyájan teljes elszigeteltségben, összetartó intézmény nélkül kénytelenek dolgozni. Rass Károly felvetette ugyan 1922-ben a Pásztortűz hasábjain egy felállítandó Erdélyi Magyar Tudományos Akadémia tervét. A cikknek nagy visszhangja támadt, de megvalósításához nem jutottak el.

Igy nem csoda, hogy ez a lelkes tudós gárda minden tiszteletreméltó törekvése ellenére sem találta meg a mai célú erdélyi tudományosság szempontjait. Az Erdélyi Múzeum Egylet 1918. után sokáig hallgatásra volt kényszerítve, de midőn újra munkához kezdhetett, megindítva folyóiratát (Erdélyi Múzeum), Erdélyi Tudományos Füzetek c. tanulmányokat rendezve sajtó alá és megkezdve gyűléseinek tartását, még így sem jutottak máig sem túl azokon a szempontokon, amelyek a régi Magyarország idejében irányadók voltak. Sajátos mai erdélyi tudomány szükségességére nem ébredtek rá. Körülbelül igaza van Molter Károlynak,⁵⁶ midőn így ír: »ha ... megkérdez

⁵⁶ »Erdélyi magyar tudomány«, Erd. Hel., 1931.

bennünket az európai, sőt az egyetemes magyar kultúr-szolidaritás, hogy hát nálatok Romániában, az erdélyi magyarság szellemtemplomában micsoda eszmék születtek Trianon óta és kik a szószólói? Tudósaitok a rohanó tudomány kutatás módjaival bukkantak-e a gondolkodás valamilyen új csíráira? A kisebbségi verejték termelt-e belőlük valami új baktériumot, egy új életforma kelesztőjét, melyet a népek egyeteme szívesen oltana testébe? — Aligha tudnánk felelni.«

Az erdélyi tudomány jövődő útjait csak sejtenünk lehet. Csak a legújabb nemzedéknél észlelhetünk új tudományos szempontokat, akik falumunkájuk kapcsán tehetséges szociológusokat kezdenek termelni, de kutatóra talál az etnográfia, sőt nagy tehetségű irodalomtörténész is akad már köztük.